

Egyetemi doktori (PhD) értekezés tézisei

**A PÉNZÜGYI KIMUTATÁSOK HASZNOSSÁGA ÉS A
SZÁMVITELI ELVEK ÁTALAKULÁSA AZ ÉRTÉKPAPÍROK ÉS
A SZÁRMAZÉKOS ÜGYLETEK BANKI KOCKÁZATOKRA
GYAKOROLT HATÁSÁNAK VIZSGÁLATÁN KERESZTÜL**

Tóth Kornél Tibor

Témavezető: Prof. Dr. Kozma András, CSc
professor emeritus

DEBRECENI EGYETEM
Közgazdaságtudományi Doktori Iskola

Debrecen, 2014

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	3
2. Az értekezés motivációja és kutatás kérdései.....	6
3. Az értekezés szerkezete, alkalmazott módszertan	10
4. Az értekezés tézisei.....	15
5. Összefoglalás, további kutatási irányok.....	25
Irodalomjegyzék.....	27
A jelölt publikációs jegyzéke	33

1. Bevezetés

A gazdálkodók számviteli rendszerei nagy mennyiségű adatot kezelnek, amelyek összevontan azok pénzügyi kimutatásaiban, beszámolóiban jelennek meg. A gyorsan változó üzleti környezetben ezen adatoknak releváns információkat kell közvetíteniük a jövedelmi, pénzügyi helyzetről a valósághű bemutatás érdekében.

Az elmúlt évtizedekben a globális piacok számos változáson mentek át, továbbá a társadalmi-gazdasági átalakulás, az információtechnológiai eszközök fejlődése, a pénzügyi műveletek körének bővülése újabb és újabb kihívásokat támaszt a pénzügyi beszámolókkal szemben. A gyorsan változó gazdasági környezet, a kiszámíthatatlanabb, bizonytalanabb versenyhelyzet következtében a bekerülési értékre alapozott értékelés mellett megjelent bizonyos vagyonelemek – elsősorban a pénzügyi instrumentumok – valós értéken történő értékelése. A nemzetközi kereskedelem volumenének növekedése következtében mind a befektetők, mind a hitelezők globális szereplőkké váltak, ez pedig magával hozta a kockázatok és a bizonytalanság növekedését is. Sok gazdálkodó bonyolít ügyleteket külföldi fizetőeszközben, és a válság miatti árfolyammozgások kezelése következtében megnövekedett a devizavásárlási, illetve -eladási ügyletek száma, melyek elsődleges célja elsősorban az árfolyamkockázatok kontrollálása.

A piacok fejlődése arra ösztönözte a vállalatokat, hogy az egyre fokozódó kockázataikat kezeljék, amelynek gyakori eszközei a származékos termékek (derivatív ügyletek): futures-ek, forwardok, swapok és opciók. Ezek alapvető célja, hogy bizonyos gazdasági eredményt érjünk el, amikor egy alapvető értékpapír, index, kamatráta, áru vagy más pénzügyi eszköz ára változik. A pénzügyi instrumentumok, azon belül is a származékos termékek jelentősége a pénz- és tőkepiacok dinamikus fejlődésével rendkívüli módon megnőtt. A pénzügyi instrumentumok egyre kifinomultabb változatai jöttek létre, amelyeket nemcsak pénzügyi intézmények, hanem más gazdálkodók is használnak, így a kapcsolódó szabályozás fejlesztésének kiemelkedő szerepet jut (*Hull* [2009], *ISDA* [2014]).

A származékos termékek birtoklásának célja lehet a spekuláció nyereség szerzésére vagy arbitrázs, azaz kockázatmentes nyereség elérése fedezeti szándékkal. A különféle kockázatok, különösen a pénzügyi jellegűek kezelése elengedhetetlen egy gazdálkodó egység számára. A befektetők érdeke az, hogy a pénzügyi kimutatásokból

hasznos információkat kapjanak a pénzügyi instrumentumok, azon belül a származékos termékek értékéről, azok hasznairól és kockázatairól. A pénzügyi instrumentumokkal kapcsolatban azonban megállapítható, hogy azok fejlődésével a számviteli szabályozás nehezen tudott és tud lépést tartani. A múltbeli bekerülési értékelésre alapozott felfogás szerint például bizonyos származékos termékek nem vehetőek fel a mérlegbe, mert a jog megszerzésekor vagy a kötelezettség keletkezésekor nem vagy csak minimális kiadás merült fel, így a bemutatott derivatív ügyletek értékében bekövetkező változások, amelyek jelentősek és lényegesek lehetnek, láthatatlanok maradtak.

Pénzügyi instrumentumok minden gazdálkodó mérlegében megtalálhatóak, de bizonyos típusú gazdálkodóknál (például bankok vagy befektetési társaságok esetében) csak ilyen vagyonelemeken keresztül mutatható be valóságként az üzleti tevékenység. Mindazonáltal a hagyományos számviteli (keret-)elvekre alapozott megjelenítés és értékelés gyakran nem nyújt valóságképet e tételek vagyoni-jövedelmi helyzetre gyakorolt hatásáról. Az információvesztés alapvetően a tőzsdén kívüli ügyletek esetében jelenik meg, ugyanis ezek az ügyletek a tőzsdei ügyletekhez képest magasabb kockázati kitettséget képviselnek. A kezdeti kiadásokkal járó pénzügyi instrumentumok bekerülési értéken való bemutatása csökkenti a pénzügyi kimutatások információinak hasznosságát, mivel torzul a valódiság és relevancia követelménye, és a bizonytalanság fokozódása miatt ez hátrányosan befolyásolja a befektetői döntéseket. Emiatt is egyre fontosabb egy egységes számviteli szabályozás kidolgozása, de a pénzügyi instrumentumok ezen formáival kapcsolatban *Crawford et al.* [1997] szerint alapvető probléma a számviteli standardalkotó testületek számára (FASB, IASB),¹ hogy olyan standardokat dolgozzanak ki, amelyekkel azok valóságként módon értékelhetőek és bemutathatóak.

Ahogy arról korábban szó volt, a gazdálkodó egységek pénzügyi helyzetének elemzése szempontjából tehát kiemelkedő szerepe van a pénzügyi instrumentumoknak. A szabályozás alapvető célja ezek megértésének elősegítése azáltal, hogy előírásokat fogalmaz meg a pénzügyi instrumentumok közzétételével és megjelenítésével, illetve azok értékelésével kapcsolatban. Fontos az is, hogy a pénzügyi instrumentumokhoz kapcsolódó eredményre gyakorolt hatásokat megfelelő módon bemutassák és besorolják kamat, osztalék vagy egyéb nyereség vagy veszteség kategóriákba (*Baricz* [2008], *Balázs et al.* [2006]). *Irvine* [2008] és *King* [2006] szerint a globalizáció hatása a számvitelben

---

¹ Financial Accounting Standards Board, International Accounting Standards Board.

és a számviteli standardalkotásban is megragadható, amit olyan tényezők támasztanak alá, mint a származékos ügyletek használatának megnövekedett szerepe, a számviteli keretelvek újragondolása vagy az értékalapú számvitel térnyerése. Ezek a változások egyértelműen a számviteli felfogás és a paradigmaváltás jeleinek tekinthetők, melyek fő célja, hogy a számviteli elvek és értékelési módszerek az üzleti környezet igényeihez igazodjanak.

2. Az értekezés motivációja és kutatás kérdései

A világgazdaság folyamatos és gyorsuló változása a gazdaság minden területét érinti és befolyásolja. Az elmúlt időszak pénzügyi válsága miatt sok piaci szereplő bizalma megrendült, és a pénzügyi rendszer stabilitása miatt is szükséges a számviteli beszámolórendszer egységesítése. A globális pénzügyi problémák következtében bizonyos pénzügyi instrumentumok aktív kereskedelme lecsökkent, és így kérdésessé vált a számviteli előírások helytállósága. A pénzügyi válság kialakulásakor az új pénzügyi termékek iránti bizalom elvesztése miatt azok valós értéken történő értékelése kiemelt figyelmet kapott. Sok pénzügyi instrumentum esetén korábban azonnal rendelkezésre állt a pénzügyi piacokról azok valós értéke, de a válság hatására ezek az aktív piacok gyakran nem működtek, így a továbbiakban nem álltak rendelkezésre a valós értékek.² Mindez rávilágított arra, hogy a gazdasági szereplők számára döntéseik meghozatala előtt a biztonság növelése miatt lényeges az információk alapos és hiteles átvilágítása, a pénzügyi kimutatások ellenőrzése, átláthatósága, az aszimmetrikus információk kiszűrése, illetve a kockázatátvállalások megosztása és a kockázatok menedzselése (*Boros–Rakó [2009], Fekete [2009], Deventer [2008]*).³ A származékos ügyletek a már említett pénzügyi válságban betöltött szerepét vizsgálva, *Nour et al. [2013]* az ellenőrzés hiányát és a gyenge átláthatóságot emelik ki.

A globalizáció erősödésével annak következményeit és hatásait nem lehet figyelmen kívül hagyni, és ebben nagy szerepet játszott a 2007/2008 évi pénzügyi válság is, ennek alapján kijelenthető, hogy egy egységes nemzetközi számvitel megteremtése a globalizáció igénye (*Barlev–Haddad [2007]*). *Beke [2009]* szerint egy egységes, harmonizált számviteli rendszer teszi átláthatóbbá, nyíltabbá, kiszámíthatóbbá a beszámolókat, pénzügyi kimutatásokat felhasználói számára az értékelést és a döntéshozatalt.

A modernkori számvitel egyik központi kérdése, hogy a pénzügyi beszámolás címzettjeit (érdekhordozóit) hogyan lehet azonosítani. A társadalmi-gazdasági változásokkal az azonosított érdekhordozók köre is módosul, illetve bővül (*Lakatos*

---

² Ilyenek a CDO-k (Collateralized Debt Obligations – biztosítékolt adóssághitelem) vagy a vállalati kötvények. A valós értékelés, a CDO-k és 2007-2008-as pénzügyi válság kérdéseit részletesen bemutatja *Deventer [2008]*.

³ A pénzügyi válsággal kapcsolatos könyvvizsgálói tapasztalatokról részletesen ír *Barabás–Pankucsi [2009], Lukács [2009]* és *Sikka [2009]*.

[2013]). *Sztanó* [2006] szerint a globalizáció felgyorsulásával és a nemzetközi gazdasági kapcsolatok kiszélesedésével a vállalatok közti kommunikáció is intenzívebbé válik.

A pénzügyi instrumentumok és azon belül a származékos termékek az állandóan változó, folyamatosan mozgásban lévő és uniformizálódó világgazdaság pénzpiacának legdinamikusabban változó és egyben legbizonytalanabb elemei, a pénzügyi innovációk gyors fejlődése miatt pedig globális és makrogazdasági szempontból a pénzügyi rendszer stabilitására ez gyakorolja a legnagyobb hatást (*Vigvári* [2008]).

A pénzügyi piacok stabilitásának megrendülése, a pénzügyi rendszerben felhalmozódó kockázatok rámutattak a pénzügyi kimutatásokból nyert információk fontosságára (*Ratku* [2012], *Apostolou–Apostolou* [2009]). A pénzügyi válság kapcsán gyakran felmerül annak kérdése is, hogy volt-e szerepe annak kialakulásában az alkalmazott számviteli elveknek. Ennek megválaszolása nem egyszerű, és a válság számos számviteli kérdés újragondolásához vezetett, amelyben két kiemelt terület a valós értékelés, illetve a hitelek értékvesztése. A valós értékelés lényegi problémája annak ciklust erősítő hatása, ugyanis fellendülés esetén túlzottan optimista, válság esetén túlzottan pesszimista értékeléshez vezethet. Ennek ellenére alapvetően nem a valós értékelés okolható a válság kialakulásáért, önmagában ugyanis az nem torzító hatású, és a legtöbb pénzügyi instrumentum esetében ez a legrelevánsabb értékelési elv (*Tardos* [2009], *Wallace* [2009]).

A relevancia érvényesülésével kapcsolatban sok szerző a valós értéken történő értékelés hátrányaként fogalmazza meg, hogy az nem jelent azonnali realizálhatóságot, azaz csak akkor közvetít hasznos információt, ha a gazdálkodó egység a valós érték alapján menedzseli a portfólióját. A megbízhatóság tekintetében pedig az jelenhet problémát, hogy a megfelelő piaci információk nem mindig hozzáférhetőek, és azok nem tükrözik a cash flow kockázatok alakulását (*Kovács* [2012], *Balázs et al.* [2006]). *Benston* [2008] pénzügyi beszámolás tekintetében a valós értékelésből származó információkhoz kapcsolódó költségeket és azok manipulálhatóságát hangsúlyozza. *Cantrell et al.* [2014] vizsgálatai kimutatták, hogy a bekerülési értéken kimutatott hitelek jobb előrejelző képességgel bírnak a hitelezési veszteségek tekintetében, mint a valós értéken értékelt hitelek, tehát a relevancia és valóságghú bemutatás, illetve az információk hasznossága ez utóbbi esetben csak korlátozottan érvényesülhet.

A valós értéken történő értékelés leghangsúlyosabban a pénzügyi instrumentumokhoz kapcsolható, ami miatt lényeges a téma háttérének alapos vizsgálata, megértése. A kutatásom motivációjához szintén nagymértékben hozzájárult a pénzügyi instrumentumok, elsősorban az értékpapírok és származékos termékek érték-relevanciájának igazolása a szakirodalomban. Ezt olyan szerzők munkái támasztják alá, mint *Petroni–Wahlen* [1995], *Barth et al.* [1999], *Eccher et al.* [1996], *Nelson* [1996], *Venkatachalam* [1996], *Park et al.* [1999], *Beaver–Venkatachalam* [2000], *Barth–Clinch* [1998] és *Power* [2010]. Az elmúlt évtizedben a származékos pénzügyi instrumentumok használatának gyors növekedése, valamint a globális pénzügyi rendszer instabilitásának fokozódása még hangsúlyosabbá és kiélezettebbé tették azt a szakmai vitát, hogy a különféle értékpapír- és derivatív ügyletek valójában emelik vagy csökkentik a pénzügyi intézmények, különösképpen a bankok kockázatát, illetve a pénzügyi kimutatásokban ezen ügyletekkel kapcsolatos információk hasznosságát, azok relevanciáját és valósághű bemutatását.

Az értekezés **kutatási kérdése** arra keresi a választ, hogy **a valós értéken történő értékelés hátrányos tulajdonságait – különösen a pénzügyi instrumentumok tekintetében – ellensúlyozzák-e annak előnyei a pénzügyi beszámolás bizonytalanságának csökkentése szempontjából**. Az értekezés empirikus vizsgálata az egyes pénzügyi instrumentumok (értékpapírok, származékos termékek) használatának hatását mutatja be az elemzésbe bevont OECD-országok bankszektorainak és a vizsgált bankok számviteli adatokkal mért kockázataira. A cél annak vizsgálata, hogy ezen instrumentumok alkalmazása **hogyan hat** a vizsgált banki kockázatokra. További cél annak igazolása is, hogy a valós értéken történő értékelés egyre elterjedtebb alkalmazása nem csökkenti **az információk hasznosságát** az elemzett gazdálkodó egységek **pénzügyi kimutatásaiban**. A kutatási kérdés megválaszolása érdekében az alábbi **hipotéziseket** fogalmazom meg:

1. hipotézis: A pénzügyi instrumentumok bizonyos körének valós értéken történő értékelése igazodik az információs gazdaság számviteli paradigmájának keretelveihez, amely hangsúlyozza az elvalapúságot, a valós értékelés felé történő elmozdulást és a gazdasági eseményekre való koncentrációt a pénzügyi beszámolásban.

2. hipotézis: A vizsgált OECD-országok bankszektoraiban az értékpapírok és a rövid távú értékpapírok összes eszközön belüli mérlegértékeinek változásai hatással vannak a számviteli adatokkal mért banki kockázatokra, valamint a pénzügyi eszközök és kötelezettségek, illetve azok cseréjével kapcsolatos ügyletek használatára az elemzett időszakban.

3. hipotézis: A valós értéken értékelt származékos pénzügyi instrumentumok használata az elemzésbe bevont Magyarországon működő bankok esetében a vizsgált időszak alatt eltérő mértékű és irányú hatást gyakorolnak a bankok számviteli adatokkal mért kockázatainak szintjére; a pénzügyi kimutatásokban való megjelenítésük hasznos információt közvetít az érdekhordozók számára.

3. Az értekezés szerkezete, alkalmazott módszertan

A kutatásom egyrészt tudományos értekező jellegű, amelynek alapjául nagyrészt a Nemzetközi Számviteli Standardok, illetve a Nemzetközi Pénzügyi Beszámolási Standardok szolgálnak, kisebb részben a magyar számviteli törvényre alapoz, valamint feldolgozza a kapcsolódó magyar és nemzetközi szakirodalmat is (szekunder kutatás). Másrészt az OECD Banking Statistics adatbázis 13 OECD-országa – amely országok egyben az Európai Monetáris Unió tagjai is – bakszektorainak aggregált mérleg- és eredménykimutatás-adatait használja az értékpapírok, a bankméret és különféle banki kockázatok közötti kapcsolat vizsgálatára többváltozós lineáris regresszió-analízis módszerével (primer kutatás) a 2000 és 2009 közötti időszakban. Továbbá a nagyobb magyarországi bankok Nemzetközi Pénzügyi Beszámolási Standardok szerinti konszolidált (2003-tól 2012-ig terjedő időszakra vonatkozó) pénzügyi kimutatásainak (beszámolóinak), illetve jelentéseinek pénzügyi instrumentumokra, azon belül is a származékos termékek (ügyletek) számviteli értékelési rendszerét, azok különféle kockázatára gyakorolt hatását vizsgálja többváltozós lineáris és véletlen hatású panel regressziós modellekkel primer kutatás formájában. Ezen túl az értekezés felhasználja a Magyar Nemzeti Bank által felügyelt szektorok adatainak idősorait és a Budapesti Értéktőzsde a származékos piacra vonatkozó historikus adatait, valamint a New York Stock Exchange London International Financial Futures and Options Exchange adatait is.

Az értekezés az alábbi módon épül fel. Elsőként bemutatom a különféle értékelési lehetőségeket és az azokhoz kapcsolódó számviteli elveket, majd a valós értéken történő érékelés szakirodalmi háttérét, szabályozását ismertetem. A következő fejezet a számviteli szemlélet átalakulását tárgyalja a globalizálódó világgazdaságban, valamint felvázolja az ennek következtében kialakult paradigmaváltást is. A következőkben a bizonytalanság és a kockázat számviteli kérdéseit mutatom be. Ezek után áttekintem a pénzügyi instrumentumok érékelési elveit, jellemzőit, ismertetem az ezekkel kapcsolatos korábbi kutatások eredményeit, valamint ezen vagyonelemek sajátos számviteli kezelésének háttérét. A következő részben a derivatív (származékos) termék típusait, jellemzőit, valamint értékelésüket és bemutatásukat ismertetem Nemzetközi Pénzügyi Beszámolási Standardok szerint. Az ezt követő empirikus részben az értékpapírok mérlegértékének változásai és a vizsgált banki kockázatok

közötti kapcsolatot elemzem a vizsgálat OECD-országok bankszektoraiban, majd bemutatom a származékos ügyletek piacának nemzetközi és magyarországi alakulását, tendenciáit, illetve empirikus vizsgálat keretében elemzem és összegzem azok különféle banki kockázatokra gyakorolt hatását a vizsgált Magyarországon működő bankok vonatkozásában. Az empirikus elemzésben azt is bemutatom, hogy a vizsgált pénzügyi instrumentumok megjelenítése és értékelése mennyire felel meg a hasznos pénzügyi információk minőségi (kvalitatív) követelményeinek. A záró részben megfogalmazom az értékezés következtetéseit, illetve téziseit, majd ismertetem a kutatásom lehetséges jövőbeli irányait és összegezem az új és újszerű eredményeket.

A kutatás keretei az alábbiak:

- a számviteli rendszerek értéktanára és a hozzájuk kapcsolódó elvekre koncentrálnak,
- az értékezés 13 OECD-ország bankszektorának az OECD Banking Statistics adatbázisából származó számviteli adatait használja fel a bankméret, az értékpapírok és banki kockázatok közötti kapcsolat elemzésére a rendelkezésre álló 2000 és 2009 közötti időszak alatt,
- az értékezés 9 Magyarországon működő esetében 2003 és 2012 közötti időszakra vonatkozó IFRS (International Financial Reporting Standards) szerinti konszolidált pénzügyi kimutatásainak (beszámolóinak), illetve jelentéseinek adatait veszi alapul abból a célból, hogy elemezze a származékos termékek alkalmazásának hatását az egyes banki kockázatokra,
- az értékezés középpontjában a Nemzetközi Számviteli Standardok/Nemzetközi Pénzügyi Beszámolási Standardok szerinti beszámolási gyakorlat áll.

Az empirikus vizsgálat arra keresi a választ, hogy milyen kapcsolat van a vizsgált 13 OECD-ország bankszektorainak aggregált mérlegadataiban kimutatott értékpapírok összes eszközhöz viszonyított állománya, a bankméret és a tőkeáttételi, a likviditási, a hitelkockázatok, valamint a teljes kockázat között a 2000 és 2009 közötti időszakban. Az összehasonlíthatóság érdekében csak azon országok bankszektorait vizsgáltam, amely országok egyben az Európai Monetáris Unió tagjai is,⁴ Ausztria és Luxemburg esetén csak 2000 és 2008 között állnak rendelkezésre adatok. Portugália és

---

⁴ Ennek alapján a mintában szereplő országok a következők: Ausztria, Belgium, Spanyolország, Finnország, Franciaország, Németország, Írország, Olaszország, Luxemburg, Hollandia, Szlovákia, Portugália, Görögország.

Görögország esetén csak a kereskedelmibank-szektor adatai álltak rendelkezésre. A ROA (Return on Assets) mutató számításához a mintában szereplő országok bankszektorainak 1997 és 2009 közötti adatait használtam fel. A mintában a következő bankszektorra vonatkozó aggregált számviteli adatok szerepelnek: eszközök összesen, saját tőke összesen, hitelek, készpénz és központi bankkal szembeni egyenlegek, bankközi kihelyezések, értékpapírok, rövid távú értékpapírok, adózás előtti eredmény.

Az OECD Banking Statistics adatbázisból származó számviteli adatok vizsgálatának célja, hogy meghatározza a bankméret, az értékpapírok állományának változása és a tőkeáttételi (leverage risk), a likviditási (liquidity risk), a hitelkockázat (credit risk), valamint a teljes kockázat (overall risk) közötti kapcsolatot. Az elemzésben a tőkeáttételi kockázat a saját tőke összes eszközökhöz viszonyított aránya, a likviditási kockázat a likvid eszközök aránya az összes eszközön belül, a hitelkockázat a hitelek összes eszközökhöz mért aránya, a teljes kockázat a ROA mutató értékeinek szórása. Likvid eszköznek tekintem a készpénzt és központi bankokkal szembeni egyenlegeket, valamint a bankközi kihelyezések összegét (*Baka et al.* [2003]). A ROA mutatót az adózás előtti eredmény összes eszközökhöz viszonyított arányként számítottam ki.

A regressziós modell a függő változókat az értékpapírok összes eszközökhöz mért arányával és a bankmérettel magyarázza. A függő változók a tőkeáttételi, a likviditási, a hitelkockázat és a ROA szórása (EQTA, LIQATA, LOANSTA, SDROA). A modell független változói az értékpapírok összes eszközön belüli aránya (STA), a rövid távú értékpapírok mérlegértéke az összes eszközökhöz viszonyítva (STSTA), valamint az eszközök összesen természetes alapú logaritmus mint kontroll változó (LTA). Mivel az eszközök összesen változó nagy pozitív értékeket vesz fel, emiatt indokolt ez utóbbit logaritmizálva szerepeltetni a modellben lineáris-logaritmus függvényformát alkalmazva az érintett változók tekintetében.

A vizsgált OECD-országok mintaadatain a legkisebb négyzetek módszerével többváltozós lineáris regressziós becslést végeztem az értékpapírok, a rövid távú értékpapírok és a bankméret tekintetében valamennyi függő változó vonatkozásában az alábbi modell alapján (*Ramanathan* [2003], *Chaudhry et al.* [2000]).

$$Risk_{i,t} = \gamma_0 + \gamma_1 STA_{i,t} + \gamma_2 STSTA_{i,t} + \gamma_3 LTA_{i,t} + u_{i,t}$$

A konszolidált pénzügyi kimutatásokból (beszámolókból) vagy jelentésekből nyert számviteli adatok elemzésének célja a tőkeáttételi kockázat (leverage risk), a likviditási kockázat (liquidity risk), a hitelkockázat (credit risk) és a teljes kockázat (overall risk) vonatkozásában annak vizsgálata, hogy a származékos pénzügyi instrumentumok használata ezen kockázatokra milyen hatást gyakorol.

A tőkeáttételi kockázatot a saját tőke összes eszközökhöz viszonyított aránya adja meg. A likviditási kockázat a likvid eszközök aránya az összes eszközön belül. A hitelkockázatot a hitelek összes eszközökhöz mért arányaként, valamint az ügyfeleknek nyújtott hitelek veszteségére elszámolt értékvesztés⁵ összege és az összes eszköz arányaként határozza meg a modell. A ROA (Return on Assets) mutató szórása (SDROA) a tárgyév és az azt megelőző három év adatai alapján számított érték.

A vizsgált bankok mintaadatainak felhasználásával többváltozós lineáris regressziós becslést végeztem a legkisebb négyzetek módszerével a származékos pénzügyi instrumentumok (eszközök és kötelezettségek) tekintetében a következő modell szerint minden kockázati mutató vonatkozásában (*Ramanathan* [2003]).

$$Risk_{i,t} = \gamma_0 + \gamma_1 TERMIN_{i,t} + \gamma_2 SWP_{i,t} + \gamma_3 OPT_{i,t} + \gamma_4 OD_{i,t} + \gamma_5 LTA_{i,t} + u_{i,t}$$

A regressziós modellben a kockázat (risk) mérésére a függő változók szolgálnak (EQTA, LIQATA, GLTA, LLRTA, SDROA). A cél a minta alapján annak empirikus tesztelése, hogy milyen kapcsolat áll fenn az egyes banki kockázatok és a származékos pénzügyi instrumentumok között (*Agusman et al.* [2008], *Keffala–Peretti* [2013]).

A mintaadatokon véletlen hatású panel regressziós modellel becslést is végeztem az alábbi módon (*Ramanathan* [2003], *Wooldridge* [2009]).

$$Risk_{i,t} = \gamma_0 + \gamma_1 TERMIN_{i,t} + \gamma_2 SWP_{i,t} + \gamma_3 OPT_{i,t} + \gamma_4 OD_{i,t} + \gamma_5 LTA_{i,t} + u_i + e_{i,t}$$

A kialakított regressziós modell a függő változókat a származékos pénzügyi instrumentumok és egy kontroll változó segítségével magyarázza. A kontroll változó az

---

⁵ Néhány esetben a pénzügyi kimutatások jegyzeteiben képzett (cél-)tartalékként nevezik meg ezt a tételt.

eszközök összesen természetes alapú logaritmusa (LTA), ugyanis az eszközök összesen változó nagy pozitív értékeket vesz fel, így az érintett változók tekintetében lineáris-logaritmus függvényformát alkalmaztam (*Ramanathan* [2003], *Wooldridge* [2009]). A független változók a származékos pénzügyi instrumentumok (eszközök és kötelezettségek) valós értékének összege és az összes eszköz aránya ügylettípusonkénti bontásban (határidős, swap, opciós és egyéb ügyletek: TERMIN, SWP, OPT, OD). A modell függő változói a saját tőke, a likvid eszközök, a bruttó hitelállomány⁶ összes eszközön belüli aránya, a hitelek értékvesztése az összes eszközön belül és a ROA értékek szórása (rendre EQTA, LIQATA, GLTA, LLRTA, SDROA).

---

⁶ A bruttó hitelállomány a nettó hitelek és a hitelekre elszámolt értékvesztések kimutatott összege az adott évben. A konszolidált pénzügyi kimutatások mérlegében a hitelek nettó értéken kerülnek megjelenítésre.

4. Az értekezés tézisei

Az első hipotézis szerint a pénzügyi instrumentumok bizonyos körének valós értéken történő értékelése igazodik az információs gazdaság számviteli paradigmájának keretelveihez, amely hangsúlyozza az elvalapúságot, a valós értékelés felé történő elmozdulást és a gazdasági eseményekre való koncentrációt a pénzügyi beszámolásban. A vonatkozó szakirodalom elemzése alapján a következő tézisek fogalmazhatóak meg:

1/a. tétel: A kereskedési célú pénzügyi instrumentumok, valamint a származékos termékek valós értéken történő értékelése és eszközként vagy kötelezettségként való megjelenítése a pénzügyi kimutatásokban – igazodva az érdekhordozók információs igényeihez – csökkenti az inkonzisztenciát és növeli az átláthatóságot, illetve a befektetések hatékonyságát. Ennek következményeként nő a megjelenített információk hasznossága, különösen az aktív piaccal rendelkező pénzügyi instrumentumok esetében.

1/b. tétel: A pénzügyi innováció révén létrejött pénzügyi instrumentumok, kiemelten a származékos ügyletek esetében a hagyományos számviteli (keret-)elvek nem felelnek meg az értékelés és jövedelem mérésének céljaira. Szükség van egy alternatív számviteli megközelítésre, amellyel jobban bemutatható a gazdasági esemény valódi tartalma.

Napjainkban az információs gazdaság egyre több fejlett országra jellemző, *DeLong–Summers* [2001] szerint az információs gazdaságban az üzleti élet globalizálódását a technológiai fejlődés, az információ könnyű megszerzhetősége segítette elő. Ezen változások a szolgáltató szektor megnövekedett szerepével együtt a nem anyagi eszközök térnyerését eredményezték, aminek következtében a gazdálkodók vagyonelemeinek könyv szerinti és piaci értéke közötti kapcsolat is megváltozott. Ez alapján megállapítható, hogy az ipari társadalom számviteli adatai nem elégítik ki a döntéshozók igényeit.

Az információs gazdaság lényeges jellemzője, hogy itt már nem csak fizikai

eszközökre van szükség az üzleti tevékenységhez. Ebből következik, hogy az ipari paradigma szerinti számvitel az információs korban olyan pénzügyi információkat termelt, amelyek nem feleltek meg a gazdálkodók tevékenységének, illetve a pénzügyi kimutatások felhasználója igényeinek, és ez a megfelelési hiány anomáliákat és inkonzisztenciát eredményezett.

Bár a valós érték becslése gyakran nehézségekbe ütközik, a konzisztens becslési eljárások használata fontos előrelépésnek tekinthető a bekerülési értéken való értékeléshez képest. A változás és az új paradigma elfogadása időbe telik, és mindemellett az egyes standardok ellentmondásban is lehetnek egymással. Az átmeneti időszakban átfedések lehetnek a problémák között, amelyek egy részét meg lehet oldani a régi és az új paradigmával is, de a megoldás módja alapvetően eltér. Mivel a számvitel a társadalomtudományok körébe tartozik, a bekövetkező változások egy magatartási dimenzióval is kiegészülnek, amely a számviteli paradigmára is hatással van. Bár a számvitelnek reagálnia kell a gazdasági környezet változásaira, ugyanakkor nem tudja befolyásolni a számvitelt alkalmazók magatartását. A paradigma feladata tehát, hogy az állandóan változó környezethez igazítsa a számviteli elveket és az értékelési módszereket (*Shortridge–Smith* [2009]).

Annak ellenére, hogy a pénzügyi instrumentumok valós értékelése dominánssá vált az elmúlt időszakban, nincs döntő elméleti egyezés arra vonatkozóan, hogy a vagyonelemeket, azok hozamait hogyan kell értékelni és megjeleníteni, tekintve, hogy ezek természetüknél fogva teljesen különböznek például a készletektől, illetve tárgyi eszközöktől. Az 1990-es évek származékos ügyleteinek veszteségei rávilágítottak arra, hogy a valós értéken történő értékelés elsődleges fontosságú az ilyen jellegű mérlegelemek vonatkozásában, noha akkor még csak a vezetői információs rendszerrel szemben támasztott követelménynek számított, és csak később, több mint egy évtized múlva gyakorolt hatást a pénzügyi beszámolási rendszerekre. Az IFRS-ek rendszerében készített pénzügyi kimutatásokban tehát alapvető cél, hogy a pénzügyi instrumentumok jelentős részét és az összes származékos ügyletet (terméket) a gazdálkodó valós (piaci, illetve azt közelítő) értéken jelenítse meg. Ennek az értékelési módszernek az alkalmazásával a pénzügyi kimutatások átláthatósága növelhető, mindemellett lehetővé teszi azt is, hogy a befektetők a korábbinál világosabb képet kapjanak a vállalkozások pénzügyi, jövedelmi helyzetéről (*Balázs et al.* [2006]).

Egy eszköz legrelevánsabb gazdasági értéke az abból származó jövőbeli pénzáramlások jelenértékeként azonosítható, ez magában foglalja egy olyan eszköz másodlagos ajánlati árát, melynek van aktív piaca. Amikor egy eszköznek nincs aktív piaca, a jövedelmet más helyettesítő értékelési eljárással kell meghatározni. Azon eszközök valós értékelése esetében, ahol nincs piac, egy belső információs rendszerre van szükség a mérlegben szereplő értékek alátámasztására. A számviteli információs rendszerekkel kapcsolatban elmondható, hogy azok elsődleges fókuszja a felelősség, a döntések hasznossága, különösen a pénzügyi kockázat és a nyereség és a szakmai becsületesség tiszteletben tartásával, mivel a piaci érték, illetve egyéb eszközérték is megkérdőjelezhető, ha bizonytalanság és tisztességtelen magatartás jellemzi. Alapvetően egy gazdálkodó egység legitimitását a befektetők és hitelezők szándékai adják azáltal, hogy forrást biztosítanak a tevékenységéhez.

Az óvatosság elvének érvényesítése torzulást eredményezhet a piaci információkban, ez egyfajta természetes konzervativizmushoz, illetve pénzforgalmi szemlélethez való visszatérést is jelent, amivel maximalizálható a hasznosság és csökkenthető a pénzügyi kockázat. Azonban a számviteli információk felhasználóinak többségének döntései a pénzügyi kockázattal kapcsolatosak. Annak érdekében, hogy a felhasználók megkapják a szükséges információkat, múltbeli bekerülési és helyettesítési költségek, illetve a piaci értékek heterogén értelmezésére van szükség, anélkül, hogy azok összes lehetséges tartalmi elemeit bemutatnák. A pénzügyi kimutatások tartalmának finomhangolása hitelességi és számviteli elvek egységessége szempontjából elengedhetetlen napjaink változó világgazdaságában (Raar [2008]).

A működő tőke arra szolgál, hogy a termelésen és az érékesítésen keresztül a vállalat, vállalkozás maga teremtsen értéket, és ezt alapvetően a munkaerő és a menedzsment befolyásolja. A hagyományos számviteli elvek ehhez a tevékenységhez kapcsolódnak, ugyanakkor a pénzügyi instrumentumok értékét nem azok birtokosa, hanem a végső felhasználója hozza létre. A gazdálkodóknak ezért folyamatosan figyelemmel kell kísérniük a pénzügyi eszközeikből álló portfóliójukat, ha megfelelő hozamot akarnak elérni.

Releváns információk és piaci árak alapján valós értéken értékelt pénzügyi instrumentumok lehetőséget teremtenek a menedzsment számára, hogy jobban nyomon tudják követni befektetéseiket és hogy azokkal nagyobb hatékonyságot érjenek el. A működésbe fektetett eszközök kockázatait az előre jelzett költségek és az adott piaci

kereslet alapvetően meghatározza, de mivel a pénzügyi eszközök hozamait és kockázatait a piaci várakozások és a makrogazdasági trendek befolyásolják, ezen eszközök jobban ki vannak téve a piaci környezet változásainak és a piaci szereplők erkölcsi kockázatainak. Ezért az értéküket a várható jövőbeli pénzáramlásaik jelenértékeként kell meghatározni a kockázataiknak megfelelő diszkontráta alkalmazásával. A hagyományos számviteli (keret-)elvek mellett tehát az értékelés és jövedelem meghatározása sok esetben problémás lehet, és ez magyarázza, hogy szükséges egy új, alternatív számviteli megközelítés. A bekerülési értékre és a realizációs elvre alapozott jövedelem-meghatározás alapvetően a termelés és szolgáltatásnyújtás jövedelmének mérésére szolgál, és nem reális azt feltételezni, hogy ez alkalmas napjaink komplex pénzügyi piacairól származó, a pénzügyi innováció révén létrejövő termékekkel kapcsolatos jövedelmeinek mérésére. Az olyan pénzügyi instrumentumok esetében mint például a kereskedési célú részvények vagy a különféle származékos termékek (opciók, futures, forward és swap ügyletek) értékelésére olyan számviteli elveket kell alkalmazni, amellyel jobban megvalósulhat a hasznos információ bemutatásának alapvető számviteli követelménye, és így átfogóbban bemutatható a gazdasági esemény valódi tartalma (*Ishikawa [2005]*).

A számviteli adatoknak tehát potenciális információtartalma van, ezek célja, hogy releváns és valósághűen bemutatott információk biztosításával a befektetők számára növeljék a piaci hatékonyságot, segítsék döntéseik meghozatalát. A számviteli szabályozás változásai piactorzító hatásúak lehetnek, ugyanis a profit szerkezete, a mérlegtételeket befolyásoló tényezők torzítják a befektetők értékítéletét. Összességében a valós érték értelmezésének pontosítása elősegítheti a piaci érték és a valós érték értelmezése közötti különbségek csökkenését, és így a szabályozás ellentmondásai is csökkenhetnek (*Zékány [2006]*, *Krumweide [2008]*).

A második hipotézisben azt feltételezem, hogy a vizsgált OECD-országok bankszektoraiban az értékpapírok és a rövid távú értékpapírok összes eszközön belüli mérlegértékeinek változásai hatással vannak a számviteli adatokkal mért banki kockázatokra, valamint a pénzügyi eszközök és kötelezettségek, illetve azok cseréjével kapcsolatos ügyletek használatára az elemzett időszakban. Ezzel kapcsolatban a következő tézist fogalmazom meg:

2. tézis: Az értékpapírok és a rövid távú értékpapírok összes eszközön belüli állományának változásai a vizsgált OECD-országok bankszektoraiban az elemzett időszakban hatást gyakorolnak a tőkeáttételi, likviditási és hitelkockázatra; a vizsgált banki kockázatok és az értékpapírok mérlegértéke között jellemzően negatív kapcsolat mutatható ki. Ez ösztönzőleg hatott a kereskedési célú értékpapírok és a származékos termékek valós értéken történő értékelésére. A pénzügyi instrumentumok értékelésével és megjelenítésével kapcsolatos bizonytalanság a szabályozás fejlesztésével csökkenthető.

Az általam vizsgált 13 OECD-ország vonatkozásban a 2000 és 2009 közötti időszak tekintetében azt lehet megállapítani, hogy az értékpapírok mérlegértéke és a tőkeáttételi kockázat között negatív kapcsolat jellemző, a likviditási kockázat és a rövid távú értékpapírok aránya között negatív korreláció figyelhető meg, ugyanakkor az értékpapírok állományával pozitív a kapcsolata. A hitelezési kockázatra a rövid távú értékpapírok pozitív, az értékpapírok teljes állománya azonban negatív hatást gyakorol. A teljes kockázat és a rövid távú értékpapírok, valamint a bankméret között gyenge negatív összefüggés figyelhető meg.

A pénzügyi rendszerben zajló folyamatok nagy részére – hasonlóan a körülöttünk lévő világ más rendszereiben zajló folyamatokhoz – jellemző a bizonytalanság és a kockázat. Bizonytalanságnak azt a helyzetet nevezzük, amikor egy eseménynek egynél több lehetséges kimenete van, és a kimenetek száma és eloszlási valószínűségük ismeretlen. A bizonytalanságok eredhetnek az alkalmazott technikák és módszerek természetéből. A gazdaságban rejlő bizonytalanságok másik forrása a piaci mechanizmus működése. A piaci fejlődés paradoxonja, hogy működésének kiterjedése és fejlődése magával hozza sebezhetőségének növekedését. A pénz, a pénzügyi rendszerek egyfelől javítják a piaci működés hatékonyságát, de újfajta bizonytalansági elemet is hozhatnak a gazdaságba. A piaci bizonytalanságok ugyanakkor származhatnak az információs aszimmetriákból is. A gazdaságban rejlő bizonytalanságok okai lehetnek még a gazdálkodó egységek működésében tapasztalható diszfunkcionális és/vagy informális tényezők. Ezek kiváltói lehetnek a betarthatatlan szabályok átlépéséből adódó tudatos vagy ösztönös lépések, inkompetens viselkedés, hibák (errors) vagy

tudatos szabályszegés (fraud). A bizonytalanság nem iktatható ki a pénzügyi folyamatokból, de kezelhető azok forrásainak feltérképezésével és megelőzésével (*Penno* [2008]).

Benston et al. [2007] szerint a relevancia elve túl általános ahhoz, hogy hasznos legyen egy adott standard meghatározásához, ugyanakkor *Penno* [2008] ezzel kapcsolatban megállapítja, hogy a relevancia a számviteli keretelvekben különleges jelentőséggel bír, ugyanis a multidimenzióális bizonytalanság önmagában a relevancia kritériumának szükségességét erősíti. Szerinte a relevancia kritériuma jól megvalósítható olyan bizonytalan tulajdonság-jellemzők esetében, amelyekre nincs általánosan elfogadott mértékrendszer.

Multidimenzióális bizonytalanság esetén elméleti szinten megállapítható, hogy a konzisztencia következetlenül működik, és a lokális (eseti) konzisztencia globális inkonzisztenciához (a teljes keretelv összefüggéstelenségéhez) vezethet. Ez a folyamat a pénzügyi instrumentumok számviteli kezelésében is megfigyelhető, különösen azok megjelenítése és értékelése vonatkozásában. A származékos és fedezeti ügyletek számvitele és értékelése esetében a legtöbb nehézség és bizonytalanság javarészt az intenzív pénzügyi tervezésnek tudható be, amely korábban nem várt pénzügyi termékeket hoz létre, ugyanakkor szükséges minden terméknek valamely kategóriához való rendelése, amelynek már kidolgozott a számviteli kezelése (*Penno* [2008]).

King [2006] alapján a számviteli paradigmaváltás egyik jelének tekinthető, hogy mind a FASB, mind az IASB fokozatosan a bekerülési értékről a valós értéken történő értékelésre tér át. A paradigmaváltást mindamellet az is ösztönözte, hogy az elmúlt évtizedekben jelentősen emelkedett a származékos ügyletek iránti igény, amely az értékpapírokkal és a külföldi pénzeszközökkel kapcsolatos tranzakciók miatti megnövekedett kockázatok kezelését célozza. A pénzügyi instrumentumok fokozódó alkalmazása ellentmondást eredményezett annak felfogásában, hogy mit kell bemutatni az ipari társadalmi paradigma szerint, illetve hogy milyen információ szükséges az új, információs gazdaságban (*Shortridge-Smith* [2009]).

Ezen tényezőket figyelembe véve arra következtettek, hogy mind a számviteli keretelvek, mind a pénzügyi instrumentumok nemzetközi szintű szabályozásának továbbfejlesztése elengedhetetlenül fontos a jelezett bizonytalanságok csökkentése érdekében, illetve azért, hogy a mérlegben a lehető legaktuálisabb értékek jelenjenek

meg. A Nemzetközi Pénzügyi Beszámolási Standardok szerinti jelenleg elfogadott Konpcionális Keretelvekben számos olyan lényeges terület azonosítható, amellyel kapcsolatban kevés iránymutatás vonatkozik az értékelésre vagy a megjelenítésre, illetve ennek kérdése bizonyos területeken nem kellőképpen tisztázott. Az eszközök vagy kötelezettségek megjelenítésével összefüggésben a hasznos pénzügyi információ bemutatása akkor is megvalósulhat, ha ezen elemek tekintetében gazdasági haszon áramlása nem valószínűsíthető.⁷

A harmadik hipotézis szerint a valós értéken értékelt származékos pénzügyi instrumentumok használata az elemzésbe bevont Magyarországon működő bankok esetében a vizsgált időszak alatt eltérő mértékű és irányú hatást gyakorolnak a bankok számviteli adatokkal mért kockázatainak szintjére; a pénzügyi kimutatásokban való megjelenítésük hasznos információt közvetít az érdekhordozók számára. Ezzel összefüggésben az alábbi téziseket fogalmazom meg:

3/a. tézis: A származékos ügyletek egyes típusai és a vizsgált bankok hitel-, tőkeáttételi és likviditási kockázatai között eltérő irányú és nagyságú kapcsolat figyelhető meg, a derivatív instrumentumok egyre szélesebb körű és nagyságrendű fedezeti, illetve spekulatív (kereskedési) célú használatával a vizsgált bankok tevékenysége nem vált kockázatosabbá.

3/b. tézis: A származékos pénzügyi instrumentumok valós értéken történő értékelése és megjelenítése a vizsgált bankok gyakorlatában megfelel az IASB Keretelveiben megfogalmazott hasznos pénzügyi információk minőségi (kvalitatív) követelményeinek, elősegítve a relevancia, valóság, hű bemutatás, összehasonlíthatóság, érthetőség, igazolhatóság és időszerűség számviteli elveinek jobb érvényesülését.

3/c. tézis: Az elemzésbe bevont Magyarországon működő bankok és OECD-oroszágok bankszektorai esetén az elemzett időszakokban a bankméret növekedése

---

⁷ Erről részletesebben lásd *IASB* [2013].

nem szignifikáns tényező a vizsgált banki kockázatok tekintetében.

Az elvégzett regressziós vizsgálatok eredményei alapján arra a megállapításra jutottam, hogy a tőkeáttételi kockázatot a határidős, opciós és egyéb származékos ügyletek csökkentik, míg a swap ügyletek növelik. A likviditási kockázatot a határidős ügyletek növelik, viszont a swap, opciós és egyéb származékos ügyletek csökkentik azt. A hitelezési kockázat, valamint a határidős és swap ügyletek között pozitív, míg a hitelezési kockázat és az opciós ügyletek között negatív kapcsolat áll fenn. Mind az OECD-országok bankszektorainak elemzése, mind a Magyarországon működő bankok vizsgálata alapján a bankméretre vonatkozóan igazolható, hogy annak növekedése nem befolyásolja, nem emeli a banki kockázatokat. A minta alapján a derivatív instrumentumok használatának célját illetően arra következtetek, hogy a határidős ügyletek használata a mintában szereplő bankok esetében elsősorban spekulatív (kereskedési) célú, míg a swap és opciós ügyleteket elsődlegesen fedezeti célból kötik.

Az elvégzett empirikus vizsgálatok modelljeiben implicite feltételezem, hogy az alkalmazott független változóban bekövetkezett változások okozzák a függő változók (banki kockázatok) módosulásait. A változók közötti esetlegesen fennálló kauzalitás (okság) vizsgálata jövőbeli kutatás tárgyát jelentheti.

A regresszióval végzett empirikus elemzés célja annak eldöntése volt, hogy az elmúlt – elsősorban a 2007/2008-as pénzügyi válságot megelőző – időszakban a bankok által egyre növekvő mértékben használt valós értéken értékelt derivatív ügyletek növelik vagy csökkentik a különféle banki kockázatokat. A mintán végzett vizsgálatok szerint a származékos pénzügyi instrumentumok és a vizsgálatba bevont bankok teljes kockázata között szoros kapcsolat nem mutatható ki. Az elmúlt időszakban a származékos pénzügyi instrumentumok mérlegen belüli aránya és tőzsdei kereskedelme jelentősen növekedett, ennek ellenére az empirikus vizsgálat azt támasztja alá, hogy az elemzésbe bevont bankok számviteli adatok alapján számított kockázatai (likviditási, hitel- és tőkeáttételi kockázatok) összességében nem nőttek a vizsgált időszakban, és a származékos ügyletek használata többségében csökkentette azokat. Tehát a derivatív ügyletek használata által a vizsgált bankok tevékenysége nem vált kockázatosabbá. Ezen instrumentumok valós értéken történő értékelése és megjelenítése megfelel az IASB Keretelveinek, mivel érvényesülnek a hasznos pénzügyi információk kvalitatív

jellemzői.

Véleményem szerint a pénzügyi beszámolást érintő igen lényeges változás, hogy korábban a megbízhatóság a hasznos információ egyik alapvető követelményeként jelent meg, de napjainkra szerepe háttérbe szorul, illetve átalakul. Ezt támasztja alá *Power* [2010] tanulmánya is. A valós értékelés és a megbízhatóság kapcsolatát vizsgálva *Landsman* [2007] szerint a számviteli információ akkor hasznos, ha megfelel bizonyos minőségi követelményeknek, úgymint érthetőség, relevancia, megbízhatóság, összehasonlíthatóság.

Ezzel kapcsolatban azt a következtetést lehet levonni, hogy az említett minőségi jellemzők arányainak, tartalmának változása tetten érhető a Nemzetközi Pénzügyi Beszámolási Standardok (IFRS) Keretelveiben is. Az ebben megfogalmazott szabályok fektetik le azokat a korábban ismertetett minőségi jellemzőket, amelyek biztosítják a bemutatott információk hasznosságának megvalósulását. A módosított keretelvek lényeges jellemzője, hogy a megbízhatóság követelményét törölték, és az ezzel összefüggő ismérveket a hű bemutatás alá rendelték. Ennek indoka, hogy nehezen definiálható az, mit lehet pontosan megbízhatóság alatt érteni, mivel a felhasználók a „visszaigazolhatóságot”, a „kiszámolhatóságot”, és a „pontosságot” társították hozzá, de egyáltalán nem egységesen (*IASB* [2013], *Lakatos et al.* [2013]).

A valós értéken történő értékelés megjelenése és térnyerése a szabályozásban véleményem szerint a relevancia és a valóság-hű bemutatás új értelmezését hozta magával, és a minőségi jellemzők változása mögötti fő mozgatóerőnek tekinthető. A pénzügyi beszámolás céljait tekintve, a valós értéken történő értékelés elősegíti a számviteli információk hasznosságának növelését, ugyanakkor továbbra is igény van a bekerülési értékek megjelenítésére is. Nyilvánvaló, hogy a valós érték jobban tükrözi a piacot, a piaci értékítéletet, de nagyobb volatilitást, változékonyságot eredményez a különféle vagyonelemekben és a jövedelmezőségben is. Különösen igaz ez a hitelintézetekre, illetve a befektetési vállalkozásokra, amelyek vagyonuk nagy százalékát pénzügyi instrumentumokban tartják, és ezek egy részét a Nemzetközi Pénzügyi Beszámolási Standardok szerint valós értéken kell értékelni. Ugyanakkor ennek nemzetközi viszonylatú szabályozása tekintetében elmondható, hogy a pénzügyi instrumentumok esetén a különböző kategóriákba sorolt, de gazdasági tartalmukat tekintve azonos vagyonelemek elérő értékelése megnehezíti a gazdálkodók teljesítményeinek összehasonlíthatóságát. Problémákat okozhat az is, hogy a bemutatott

adatok a számviteli értékelés következtében jelentős eltérést mutatnak, miközben közgazdasági értelemben nincs jelentős különbség (*Bosnyák [2004]*).

5. Összefoglalás, további kutatási irányok

Az értekezés a pénzügyi kimutatásokból származó információk hasznosságának különböző aspektusait vizsgálta elsősorban a valós értéken értékelt egyes pénzügyi instrumentumok tekintetében egyrészt elméleti, másrészt empirikus oldalról. Ehhez kapcsolódóan az értekezés bemutatja a számviteli szemlélet és értékelés átalakulását a globalizálódó világgazdaságban, valamint felvázolja a számviteli (keret-)elvek egy olyan rendszerét, amely jobban megfelel a modern információs társadalom elvárásainak, illetve a döntéshozók (érdekhordozók) igényeinek. Az értekezés bemutatta és elemezte a valós értékelés hátterének nemzetközi és magyar szakirodalmát, valamint kitért annak szabályozására is.

Az értekezés leíró és regressziós elemzéseinek eredményeiből kitűnik, hogy bár az értékpapírok és a származékos pénzügyi instrumentumok gazdálkodók mérlegében kimutatott értéke, illetve azok tőzsdei kereskedelme az elmúlt időszakban jelentősen növekedett, ezen termékek használatával a vizsgált bankok tevékenysége nem vált kockázatosabbá. Az értekezés elemzései alátámasztották azt is, hogy a vizsgált valós értéken értékelt pénzügyi instrumentumok pénzügyi kimutatásokban való megjelenítése és értékelése megfelel a hasznos pénzügyi információk minőségi követelményeinek. Összefoglalva tehát, az általam elemzett szakirodalom és az empirikus vizsgálatok eredményei alapján azt a következtetést vonom le, hogy a témával kapcsolatos szakmai kételkedések ellenére az érintett szabályzó szervezeteknek törekedniük kell származékos termékek használatának és fejlesztésének ösztönzésére.

A kutatásnak több szempontból is tervezem a folytatását, illetve továbbvitelét. Egyrészt az általam kialakított modell továbbfejleszthető, ha az adatbázist kiegészítem nem csak magyarországi, hanem más országbeli bankok Nemzetközi Pénzügyi Beszámolási Standardok (IFRS) szerinti pénzügyi kimutatásokból származó adatokkal. A kutatás lehetséges további irányaként felmerül a változók körének bővítése, átalakítása, illetve a változók közötti esetlegesen fennálló, korábban már említett kauzalitás (okság) vizsgálata is. Az IFRS szerinti pénzügyi kimutatásokból nyert számviteli adatok felhasználását elsősorban az indokolja, hogy ilyen módon jobban érvényesül az információk összehasonlíthatóságának követelménye, és így a minta kiszélesítésével lehetőség nyílik az értekezésben megfogalmazott hipotézisek

helytállóságának még általánosabb igazolására. Továbbá fontosnak tekintem az idő múlásával a jelen értekezésben elvégzett vizsgálatokat újra elvégezni, mivel némely esetekben a mintaadatok csak hiányosan álltak rendelkezésre. Másrészt a kutatás folytatása azért is indokolt, mert az empirikus elemzés arra is rámutatott, hogy a derivatív instrumentumok használata és valós értéken történő értékelése tekintetében ezen ügyletek legutóbbi pénzügyi válságban betöltött szerepét is újra kell értelmezni, de ezen állítás teljes körű alátámasztásához további vizsgálatokra van szükség.

Az értekezés új és újszerű eredményei az alábbiakban foglalhatók össze:

- rávilágított a számviteli szemlélet és a (keret-)elvek változására a globalizálódó világgazdaságban, hangsúlyozva az ennek következtében kialakult paradigmaváltást,
- kiemelte a pénzügyi kimutatásokból nyert információk hasznosságának jelentőségét,
- bemutatta a származékos termékek jellemzőit, típusait, elszámolását és kapcsolatát a számviteli (keret-)elvekkel,
- elemezte az értékpapírok, valamint a származékos ügyletek és a banki kockázatok kapcsolatát, illetve ezek hatását a releváns és valóságű bemutatásra.

Az értekezés fontos gyakorlati haszna, hogy egyértelművé tette azt, hogy a valós értéken történő értékelés előnyei – elsősorban a pénzügyi instrumentumok tekintetében – ellensúlyozzák annak hátrányos tulajdonságait a pénzügyi beszámolás bizonytalanságának és a kockázatának csökkentése szempontjából, növelve ezáltal a pénzügyi kimutatások információinak hasznosságát.

Irodalomjegyzék

- Agusman, A. – Monroe, G. S. – Gasbarro, D. – Zumwalt, J. K. [2008]: Accounting and Capital Market Measures of Risk: Evidence from Asian Banks during 1998–2003. *Journal of Banking & Finance*. 32. évf. 4. szám, 480–488.
- Apostolou, B. – Apostolou, N. G. [2009]: Banks Face New Disclosures about Derivatives. *Bank, Accounting & Finance*. 22. évf. 1. szám, 39–46.
- Baka Istvánné – Boros Imre – Dancsó József – Jánossi Kornél – Jánossy Dániel – Karvalits Ferenc – Király Júlia – Kolossváry Ádám – Ligeti Sándor – Nyers Rezső – Szarvas Ferenc – Varga József – Wolf László [2003]: *Banküzemtan*. Tanszék Pénzügyi Tanácsadó és Szolgáltató Kft., Budapest
- Balázs Árpád – Boros Judit – Bosnyák János – Gyenge Magdolna – Györffi Dezső – Hegedűs István – Kováts Erzsébet – Lakatos László Péter – Lukács János – Madarasiné Szirmai Andrea – Matukovics Gábor – Nagy Gábor – Ormos Mihály – Pavlik Livia – Pál Tibor – Rózsa Ildikó – Székács Péterné – Tardos Ágnes – Veress Attila [2006]: *Az IFRS-ek rendszere (A Nemzetközi Számviteli Beszámolási Standardok rendszere)*. Magyar Könyvvizsgálói Kamara Oktatási Központ Kft., Budapest
- Barabás Csaba – Pankucsi Zoltán [2009]: Valós kép a változások idején. *Számvitel Adó Könyvvizsgálat*. 51. évf. 5. szám, 196–203.
- Baricz Rezső [2008]: A számvitel súlypontjai. *Számvitel Adó Könyvvizsgálat*. 50. évf. 7-8. szám, jubileumi melléklet, 3–6.
- Barlev, B. – Haddad, J. R. [2007]: Harmonization, Comparability, and Fair Value Accounting. *Journal of Accounting, Auditing & Finance*. 22. évf. 3. szám, 493–509.
- Barth, M. E. – Clinch, G. – Shibano, T. [1999]: International Accounting Harmonization and Global Equity Markets. *Journal of Accounting and Economics*. 26. évf. 1-3. szám, 201–235.
- Barth, M. E. – Clinch, G. [1998]: Revalued Financial, Tangible, and Intangible Assets: Associations with Share Prices and Non-Market-Based Value Estimates. *Journal of Accounting Research*. 36. évf. 3. szám, Supplement, 199–233.

- Beaver, W. H. – Venkatachalam, M. [2000]: Differential Pricing of Components of Bank Loan Fair Values. *Journal of Accounting, Auditing and Finance*. 15. évf. 1. szám, 41–67.
- Beke Jenő [2009]: A számvitel harmonizációjának elméleti és gyakorlati aspektusai. In: Ulbert József (szerk.): *Az Iskolateremtő. Tanulmánykötet Bélyácz Iván 60. születésnapja tiszteletére*. PTE KTK, Pécs, 29–43.
- Benston, G. J. – Carmichael, J. – Demski, B. – Dharan, K. – Jamal, R. – Laux, S. – Rajgopal, S.– Vrana, G. (The American Accounting Association’s Financial Accounting Standards Committee) [2007]: The FASB’s Conceptual Framework for Financial Reporting: A Critical Analysis. *Accounting Horizons*. 21. évf. 2. szám, 229–238.
- Benston, G. J. [2008]: The Shortcomings of Fair-Value Accounting Described in SFAS 157. *Journal of Accounting and Public Policy*. 27. évf. 2. szám, 101–114.
- Boros Judit – Rakó Ágnes [2009]: A pénzügyi válság hatása az év végi beszámolók összeállítására és a könyvvizsgálatokra. *Számvitel Adó Könyvvizsgálat*. 51. évf. 1. szám, 14–18.
- Bosnyák János [2004]: Valós értékelés a magyar és nemzetközi szabályozásban. *Számvitel Adó Könyvvizsgálat*. 46. évf. 10. szám, 435–439.
- Cantrell, B. W. – McInnis, J. M. – Yust, C. G. [2014]: Predicting Credit Losses: Loan Fair Values versus Historical Costs. *The Accounting Review*. 89. évf. 1. szám, 147–176.
- Chaudhry, M. K. – Christie-David, R. – Koch, T. W. – Reichert, A. K. [2000]: The Risk of Foreign Currency Contingent Claims at US Commercial Banks. *Journal of Banking & Finance*. 24. évf. 9. szám, 1399–1417.
- Crawford, L. E. – Wilson, A. C. – Bryan, B. J. [1997]: Using and Accounting for Derivatives: An International Concern. *International Accounting, Auditing & Taxation*. 6. évf. 1. szám, 111–121.
- DeLong, J. B. - Summers, L. H. [2001]: The ‘New Economy’: Background, historical perspective, questions, and speculations. *Economic Review (Federal Reserve Bank of Kansas City)*. 86. évf. 4. szám, 29-59.
- Deventer, D. R. van [2008]: Fair-Value Accounting, CDOs and the Credit Crisis of

- 2007-2008. *Bank, Accounting & Finance*. 21. évf. 6. szám, 3–8.
- Eccher, E. A. – Ramesh, K. – Thiagarajan, S. R. [1996]: Fair Value Disclosures by Bank Holding companies. *Journal of Accounting and Economics*. 22. évf. 1-3. szám, 79–117.
- Fekete Imréné [2009]: A globális válság szakmai kihívásai. *Számvitel Adó Könyvvizsgálat*, 51. évf. 1. szám, 20–24.
- Hull, J. C. [2009]: *Options, Futures, and other derivatives*, 7th Edition, Pearson Prentice Hall, Upper Saddle River, New Jersey
- IASB [2013]: A Review of the Conceptual Framework for Financial Reporting – Discussion Paper, július, online: <http://www.ifrs.org/Current-Projects/IASB-Projects/Conceptual-Framework/Discussion-Paper-July-2013/Documents/Discussion-Paper-Conceptual-Framework-July-2013.pdf>, letöltve: 2014. május 19.
- Irvine, H. [2008]: The Global Institutionalization of Financial Reporting: The Case of the United Arab Emirates. *Accounting Forum*. 32. évf. 2. szám, 125–142.
- ISDA [2014]: International Swaps and Derivatives Association, online: <http://www2.isda.org/about-isda/>, letöltve: 2014. január 22.
- Ishikawa, J. [2005]: A Social Science of Contemporary Value-based Accounting: Economic Foundations of Accounting for Financial Instruments. *Critical Perspective on Accounting*. 16. évf. 2. szám, 115–136.
- Keffala, M. R. – Peretti, C. de [2013]: Effect of the Use of Derivative Instruments on Accounting Risk: Evidence from Bank in Emerging and Recently Developed Countries. *Annals of Economics and Finance*. 14. évf. 1. szám, 149–178.
- Kovács Dániel Máté [2012]: A valós értékelés új keretrendszere a nemzetközi pénzügyi beszámolásban. *Hitelintézeti Szemle*. 11. évf. 2. szám, 161–181.
- Krumwiede, T. [2008]: Why Historical Cost Accounting Makes Sense. *Strategic Finance*. 90. évf. 2. szám, 33–39.
- Lakatos László Péter – Kovács Dániel Máté – Madarasiné Dr. Szirmai Andrea – Mohl Gergely – Rózsa Ildikó [2013]: *Nemzetközi Pénzügyi Beszámolási Standardok elmélete és gyakorlata*. Magyar Könyvvizsgáló Kamara Oktatási Központ,

Budapest

- Lakatos László Péter [2013]: A számviteli érdekhordozói elméletek evolúciója és a szabályozás – klasszikus tézisek és új irányok a pénzügyi beszámolásban. *Vezetéstudomány*. 44. évf. 5. szám, 47–59.
- Landsman, W. R. [2007]: Is Fair Value Accounting Information Relevant and Reliable? Evidence from Capital Market Research. *Accounting and Business Research*, Különszám: International Accounting Policy Forum. 37. évf. 1. szám, 19–30.
- Lukács János [2009]: Kiemelt könyvvizsgálati feladatok gazdasági krízis idején. *Számvitel Adó Könyvvizsgálat*. 51. évf. 3. szám, 100–104.
- Nelson, K. K. [1996]: Fair Value Accounting for Commercial Banks: an Empirical Analysis of SFAS No. 107. *The Accounting Review*. 71. évf. 2. szám, 161–182.
- Nour, A. N. – AbuSabha, S. – Al Kubeise, A. S. – Nour, M. I. [2013]: The Fundamental Issues with Financial Derivatives within the Framework of International Accounting Standard No. (39) and Their Relative Responsibility for the Current Global Financial Crisis. *Journal of Business Studies Quarterly*. 4. évf. 3. szám, 173–222.
- Park, M. S. – Park, T. – Ro, B. T. [1999]: Fair Value Disclosures for Investment Securities and Bank Equity: Evidence from SFAS 115. *Journal of Accounting, Auditing and Finance*. 14. évf. 3. szám, 347–370.
- Penno, M. C. [2008]: Rules and Accounting: Vagueness in Conceptual Frameworks. *Accounting Horizons*. 22. évf. 3. szám, 339–351.
- Petroni, K. R. – Wahlen, J. M. [1995]: Fair Values of Equity and Debt Securities and Share Prices of Property-Liability Insurers. *Journal of Risk and Insurance*. 62. évf. 4. szám, 719–737.
- Power, M. [2010]: Fair Value Accounting, Financial Economics and the Transformation of Reliability. *Accounting and Business Research*. Különszám. 40. évf. 3. szám, 197–210.
- Raar, J. [2008]: A Basic User Utility Preference to Reduce Uncertainty: A Dissent to Reporting and Asset Measurement. *Critical Perspectives on Accounting*. 19. évf. 5. szám, 785–804.

- Ramanathan, R. [2003]: Bevezetés az ökonometriába. Panem Kiadó, Budapest
- Ratku Zsófia [2012]: Származékos ügyletek könyvvizsgálata. Számvitel Adó Könyvvizsgálat. 54. évf. 12. szám, 539.
- Shortridge, R. T. – Smith, P. A. [2009]: Understanding the Changes in Accounting Thought. Research in Accounting Regulation. 21. évf. 1. szám, 11–18.
- Sikka, P. [2009]: Financial Crisis and the Silence of the Auditors. Accounting, Organizations and Society. 34. évf. 6–7. szám, 868–873.
- Sztanó Imre [2006]: A számvitel alapjai. Perfekt Zrt., Budapest
- Tardos Ágnes [2009]: Pénzügyi válság, valós értékelés, hitelek értékvesztése. Számvitel Adó Könyvvizsgálat. 51. évf. 6. szám, 262–264.
- Venkatachalam, M. [1996]: Value-Relevance of Banks' Derivatives Disclosures. Journal of Accounting and Economics. 22. évf. 1-3. szám, 327–355.
- Vigvári András [2008]: Pénzügy(rendszer)tan. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Wallace, M. [2009]: Is Fair-Value Accounting Responsible for the Financial Crisis? Bank, Accounting & Finance. 22. évf. 1. szám, 9–18.
- Wooldridge, J. M. [2009]: Introductory Econometrics – A Modern Approach. 4th Edition, South-Western Cengage Learning, Mason
- Zékány András [2006]: A számvitel a tőzsde világában. Számvitel Adó Könyvvizsgálat. 48. évf. 9. szám, 379–384.

Adatbázisok:

IFRS Beszámolók [2000-2012]: Magyarországon működő bankok Európai Unió által elfogadott Nemzetközi Pénzügyi Beszámolási Standardok (IFRS) szerint készített konszolidált pénzügyi kimutatásai (beszámolói), jelentései:

OTP Bank NyRt. (2000-2012)

FHB Jelzálogbank NyRt. (2000-2012)

Kereskedelmi és Hitelbank Zrt. (2000-2012)

Magyar Takarékszövetkezeti Bank Zrt. (2008-2012)

CIB Bank Zrt. (2000-2012)

Raiffeisen Bank Zrt. (2000-2012)

Unicredit Bank Hungary Zrt.⁸ (2000-2012)

Erste Bank Hungary Zrt. (2011-2012)

Magyar Fejlesztési Bank Zrt. (2000-2012)

OECD [2013]: OECD Banking Statistics, ISSN: 2074-4064 (online), DOI: 10.1787/bank-data-en, http://www.oecd-ilibrary.org/finance-and-investment/data/oecd-banking-statistics_bank-data-en;jsessionid=eeidz5b6pbmy.delta, letöltve: 2013. július 8.

---

⁸ 2005-ig HVB Bank Hungary Zrt.

A jelölt publikációs jegyzéke

Szakcikkek, tanulmányok:

Kornél Tóth [2014]: The Effect of Derivative Financial Instruments on Bank Risks, Relevance and Faithful Representation: Evidence from Banks in Hungary. The Annals of the University of Oradea, Economic Sciences, 23. évf., 1. szám, ISSN 1582-5450 (elektronikus), ISSN 1222-569X (nyomtatott), közlésre elfogadva, megjelenés alatt

Kornél Tóth [2014]: The Effect of Derivative Financial Instruments on Bank Risks, Relevance and Faithful Representation: Evidence from Banks in Hungary. In: Giurgiu Adriana, Catalin-Luciana Zmole (szerk.): EINCO 2014 - 10th International Conference on European Integration – New Challenges. Konferencia helye, ideje: Nagyvárad, Románia, 2014. május 30.-2014.május 31. Nagyvárad, 105-106.

Kornél Tóth [2010]: The Role of Fair Value Accounting in Financial Reporting in Europe. The Roundtable: Partium Journal for English Studies, ISSN 1844–2021 (elektronikus), 3. évf., tavasz, http://www.theroundtable.ro/Archive/miscellaneous/toth_kornel_the_role_of_fair_value_in_financial_reporting_in_europe.doc

Tóth Kornél [2009]: A valós értékelés szerepe és kihívásai a pénzügyi kimutatásokban. Közgazdász Fórum, ISSN 1582-1986 (nyomtatott), 12. évf., 7. szám, augusztus, 5-17.

Tóth Kornél [2009]: Az értékalapú számvitel szerepe a beszámolóban és a szabályozás, Vezetéstudomány. ISSN 0133-0179 (nyomtatott), 40. évf., 12. szám, 30-38.

Konferencia előadás:

Kornél Tóth: The Effect of Derivative Financial Instruments on Bank Risks, Relevance and Faithful Representation: Evidence from Banks in Hungary, “EINCO 2014 – European Integration – New Challenges” 10. Nemzetközi Konferencia, Nagyvárad, Nagyváradi Egyetem, Közgazdaságtudományi Kar, Nagyvárad, Románia, 2014. május 30-31.

Kornél Tóth: The Main Aspects of Investment Process, and the Economic and Financial Environment in Hungary, „Central Europe and the English-Speaking World” 2. Nemzetközi Konferencia, Partium Egyetem, Nagyvárad, Románia, 2008. március 29.

Jegyzetek:

Jegyzetek: